

א. נראה שאפשר לפרש לשון הרמ"א 'כדי שיהיה של בעלים ויצאו בו' הוא פירוש וגדר למה שכתב 'צריך לחזור וליתנו לבעליו במתנה', כלומר ליתן לו בהקנאה גמורה, הקנאה שאפשר לצאת בה [ואינו נתינת טעם], שאל"כ הרי אינו מקיים תנאו ולא יצא בו.

ב. ע' באחרונים (מובא במשנ"ב יד סק"ב) שכתבו כן לענין ציצית, שהמקבל טלית מצויצת, כשמחזירה צריך להקנותה לבעליה. ולכאורה נראה שאין צריך לפרש בשעה שמחזיר שמקנה לו, דמסתמא הכי הוי [וכמו שנוקטים לענין השאלה, שאף בסתמא דעתו באופן המועיל לקיום המצוה, הכי נמי לענין חזרה]. ודוקא לענין לולב משמע מלשון הרא"ש והרמ"א שצריך לחזור וליתנו במתנה במפורש, כי שם אינו יודע אם הנותן קיים המצוה אם לאו, ולכך כשמחזיר בסתם שמא אין דעתו להקנות לו שסובר שיצא כבר, ולשאר ימים אין צריך שיהא שלו, משא"כ בציצית שמחזיר לו בשביל שיצא בה, ודאי דעתו באופן המועיל. וצ"ב].

ויש סוברים שאין צריך הקנאה בחזרה, כיון שמעיקרא אין כאן אלא מתנה לזמן, [וכגון נותן לפלוני ואחריך לפלוני, שאין צריך הקנאה מן הראשון לשני. והכי נמי הריהו כמו שאומר נתון לך לזמן ואחריך לעצמי, אלא שמתנה בפירוש 'על מנת להחזיר' כדי שלא יוכל המקבל למכרו לאחרים]. (עפ"י קצות החשן רמא סק"ד — בדעת רבי אביגדור כ"ץ. וע' גם בשו"ת אבני נזר חו"מ כה ד"ה ווה"י בדעת התור"ד בסוכה מא: קהלות יעקב סנהדרין יד; מנחת שלמה ח"א כו ד"ה וכן לענין אידך; פ; שבט הלוי ח"א קעח).

בקצה"ח שם כתב להוכיח שמתנה ע"מ להחזיר מתנה לזמן היא, מדברי התוס' בערכין (כט) שכתבו שאין מועיל קנין חליפין במתנה על מנת להחזיר. ואם הוא קנין לעולם בתנאי, מאי שנא מכל קנין — אלא מוכח שהוא קנין לזמן. [ובקהלות יעקב (לט) הוכיח מהתוס' בקדושין (ו:)] כדעה ראשונה.

והנה ברא"ש פ"ק דב"מ (יב. אות לא) נקט כהנחה פשוטה שאפשר להקנות בחליפין למשך זמן מסוים. ונראה שכוונתו במתנה ע"מ להחזיר, והולך לשיטתו הנ"ל שזהו קנין לעולם בתנאי, לכן נקט בפשיטות שמועיל.

'כל אימת דהות אזלא למיגזריה, הוה קפיד עילוה' — על שדורסת על זרעיו (עפ"י רי"ף ורבנו גרשום).

'משום דאתו ממולאי אמריתו מילי מוליא אתא' — יתכן על שם שהיו כרותי ימים, נקרא מקומם 'מולאי' שהוא לשון כריתה כמו שכתב רשב"ם (חכמת שלמה. ועתוס' יבמות עו רע"א; אמת ליעקב).

דף קלח

(ע"ב) 'זאם אמר 'בחובו' אין לו אלא חובו' — טעם הדבר שאין ידו על העליונה — משום שנראה כרבית, שנותן לו מתנה בעבור הלואתו, שהרי מפרש 'בחובו' [והרי זו רבית מאוחרת. רשב"א].
משא"כ כשאומר 'כראוי לו' או שאינו אומר כלום, אין לנו לפרש אמירתו משום שכר מעותיו שהיו בטלות אצלי — שבסתמא אין לנו להחזיק בכך (עפ"י רמב"ן ורשב"א).
ואולם יש מהראשונים שסוברים שכל שאינו רגיל ליתן לו דורונות, אסור ליתן לו מתנה אפילו אין כוונתו לשם רבית (ע' משנה למלך — מלוה ולוה ה, יא; רעק"א יו"ד ר"ס קס).

ידלמא כראוי לו בחובו קאמר' — יש לומר שבדוקא הקשו מבעל חוב, אבל בנו ואשתו הואיל וקרובה דעתו אליהם, יש לנו לומר שהוסיף על המגיע להם (עפ"י ר"י בן מגאש). ויש אומרים שאין לחלק בכך, אלא משום שבעל חוב מאוחר בברייתא לכך נקטוהו (ערשב"א).

‘ודלמא כראוי לו בחובו קאמר? אמר רב נחמן: אמר לי הונא, הא מני רבי עקיבא היא דדייק לישנא יתירא’ — הרשב"ם והרמב"ן כתבו לדייק מדברי הגמרא שללא שהוסיף ‘כראוי לו’ — גובה את חובו או את מתנתו. ואין כן דעת הרשב"א, אלא כלפי מה שהקשו שמא ‘כראוי לו’ בא לגרע כח המתנה, כי בחובו קאמר, על כך תרצו שתוספת הדברים באה לייפות את כחו של המקבל ולא לגרע. אבל ללא תוספת ‘כראוי’ מסתבר שבכוונתו ליתן לו מלבד החוב.

‘לא את הבור ולא את הדות, אף על פי שכתב לו עומקא ורומא. וצריך ליקח לו דרך...’ — נתבאר לעיל סד.

— ‘...עוד שאלה: באיזה ענין ראוי להשתמש במימרא ד’כל מלתא דלא צריך — לטפויי מלתא קאמר?’

תשובה: בזה אין כח בדינו לדון בו בדמיונות, אלא מקום שאמרו אמרו, במקום שלא אמרו לא ידענו מהו, אין כח בדינו לדון בו. ותדע לך... הלכך אנן לא בקיאנן במלתא שפיר, ולא עבדינן עובדא אלא בהנך דאתפרשו בגמרא...

הוא יודע דלר"ע לאו לטפויי דוקא אמר, אלא כל לישנא יתרא לא (—? אולי צריך למחוק תבה זו) לצורך מלתא אתי, דפעמים לטפויי ופעמים לגרועי, דגרסינן בערכין... (שו"ת הרשב"א ח"ב ער. ועע"ש בתשובה שפ, ובשו"ת מהרי"ל עו ד"ה ומה שהבאת וקנינא).

‘לפיכך כותבין גט חליצה’ — רשב"ם מפרש שהעדים כותבים את גט החליצה. [וכן היא שיטת הרמב"ם (יבום ד), שעדים יכולים לכתוב שטר החליצה].

ובקובץ שעורים (אות תעא) העיר ממה שמובא בהגהות המרדכי (סוף קדושין, בשם הר' אביגדור כ"ק) ששטר ראייה בקדושין אינו מועיל, משום ‘מפיהם’ — ולא מפי כתבם, ומדוע אם כן מועיל שטר חליצה? וצריך לומר לפי דעת המרדכי, שבית דין כותבים את שטר החליצה ולא העדים, ובמעשה ב"ד אין פסול של ‘מפי כתבם’ האמור בעדות. ומדוייק הדבר מלשון המשנה בבבא-מציעא (ספ"ק) ‘מצא שטרי חליצה... וכל מעשה בית דין’. וכן הוא בשיטה מקובצת שם בשם רבנו יהונתן. וכן כתב רש"י (בבבא מציעא) לענין שטרי מיאון, שנכתבים על ידי בית דין.

וכן יש לשאול כיצד כותבים דברי שכיב מרע, והלא אין זה שטר שנעשה מדעת המתחייב, ואין עדות כשרה בכתב? — אפשר שהיא תקנת חכמים מיוחדת משום שאין פנאי לשכיב מרע לתבוע את בעל דינו, כדברי רשב"ם (עפ"י קובץ שעורים).

דף קלט

‘תנינא נשאו גדולות ישאו קטנות. מאי לאו נשאו גדולות לבעל ישאו קטנות מבעל’ — הרי שהבעל יורש ואינו לוקח, ולכך גובים ממנו. אבל אם לוקח הוא, אין לגבות מן הבעל כדין מלוה על פה שאינו גובה מן הלקוחות. ומדובר שהנכסים שנטלו מתפוסת הבית והכניסו לבעל אינם קיימים בעין, שאם כן הרי לא קנה הבעל

רכד. 'שור זה נתון לך במתנה על מנת שתחזירהו לי' והלך המקבל והקדישו והחזירו — האם חל ההקדש?

אמר רבא אמר רב נחמן: שור זה נתון לך במתנה על מנת שתחזירהו לי — הקדישו והחזירו, הרי זה מוקדש ומוחזר. והקשה רבא על כך, כיון שהקדיש מה החזיר לו. והסיק רב אשי: אם אמר לו 'על מנת שתחזירהו' — הרי החזירו. ואם אמר 'ע"מ שתחזירהו לי' דבר הראוי לי אמר, והרי זה אינו ראוי לו ולא נתקיים התנאי.

א. הוא הדין כשמכרו לאחר והחזירו, אם אמר 'לי' — אינו מוחזר ולא נתקיים התנאי. אבל אם מכר לנותן עצמו שראוי לו — קיים תנאו (עפ"י ר"ח או"ז קיה, מובא בקובץ שעורים).
 ב. כתב הרשב"ם: נראה שאם אמר 'על מנת שתחזירהו' ומת — פטור מאונסין, ואף מגניבה ואבידה פטור, שהרי אינו שומר אלא מקבל מתנה ולא נתחייב אלא בפשיעה. וכן דעת רבנו ישעיה. וכן פסק בשו"ע (ח"מ רמא) שפטור מאונסין. ואין כן דעת הרא"ש (בסוכה פ"ג אות ל).

דפים קלז — קלח

רכה. הכותב נכסיו לאחר ואמר הלה אי אפשי (= אין הפצי) בהם; מה הדין באופנים הבאים?

- א. צווח מעיקרא.
  - ב. שתק בתחילה ולאחר זמן צווח.
  - ג. זיכה על ידי אחר, ושתק המקבל בתחילה ולבסוף צווח.
- א. הכותב נכסיו לאחר והלה עומד וצווח מעיקרא שאין רצונו בהם — לא זכה, שאין מזכים לו לאדם בעל כרחו.
- א. לפרשב"ם, לדברי ריש לקיש הנכסים מופקדים וכל המחזיק בהם זכה, לפי שהנותן סילק עצמו מהם. וכן פסק רשב"ם להלכה. ומהרי"ח (מובא בהג"א) כתב שמתוך הסוגיא נראה שאין הלכה כריש לקיש.
- ולפירוש התוס' והרא"ש יחזרו הנכסים לנותן [ולא דיבר ריש לקיש אלא לאחר שזכה בנכסים], שלא נתן אלא על דעת שיזכה בהם זה, וכיון שלא זכה — הרי הם של הנותן.
- ב. גם אם הפסיק לצווח ושוב מיחה, לא זכה, שודאי אין צריך שיצווח מתחילה ועד סוף (אחיעזר ח"א כו, ב).

- ב. שתק ואחר כך צווח שאינו רוצה בנכסים — קנה, שכיון שקיבל בשתיקה — נתרצה לזכות במתנה, ושוב אין יכול להוציא מרשותו באמירת 'אי אפשי' אלא בלשון הפקר או מתנה לאחרים.
- א. הרשב"ם מפרש במתנת בריא, ושתק בשעת קבלת השטר ואחר כך צווח. ודוקא צווח לאחר כדי דיבור, אבל תוך כדי דיבור — לא קנה (אור זרוע).
- והרי"ף מפרש בשכיב מרע ושתק בשעת האמירה / הכתיבה, וכיון שדברי שכיב מרע ככתובים וכמסורים דמו, הרי זה כשותק בשעה שנמסרו לו. וכן פסק הרמב"ם (זכיה ט, יד). ויש חולקים וסוברים שיכול המקבל לחזור בו בחיי הנותן (נמוקי יוסף. וע"ע בשו"ת מהרי"ק קנה; חו"מ רמה, יא ושער המשפט שם סק"ג; אבי עזרי הל' זכיה שם; חדושים ובאורים יט, ח).
- ב. לפרוש התוס' — דלא כרשב"ם — לדברי ריש לקיש מועילה אמירת 'אי אפשי' גם לאחר שזכה בנכסים לעשותם הפקר, אבל אינם חוזרים לנותן.

ג. זיכה נכסיו על ידי אחר, וזה שזיכו לו שתק ולבסוף צווח (רשב"ם: כשמסר בפניו השטר לאחרים בשבילו או עשה עמהם קנין בסודר — שתק, וכשבאו למסור לו השטר התחיל צווח) — באנו למחלוקת תנאים; לרשב"ג לא קנה אלא נשארם הנכסים אצל הנותן או יורשיו, שהוכיח סופו על תחילתו שאינו חפץ בהם, ומה שלא צווח בתחילה — מפני שעדיין לא באו לידו. ולחכמים — קנה, שמכך ששתק נראה שנתרצה אלא שאחר כך בא לחזור בו. (כן העמיד רב נחמן בר יצחק את מחלוקתם במזכה עבדים לכהן והלה צווח, האם אוכלים בתרומה אם לאו).

א. לפרשב"ם, לדברי ריש לקיש, אפילו בהנחה שלא קנה — אין הנכסים חוזרים לנותן או ליורשיו. והתוס' חולקים, כנ"ל.

מכל מקום מבואר בסוגיא בכריתות (כד): שריש לקיש מעמיד דברי חכמים כמאן דאמר המפקיר עבדו צריך גט שחרור ומעוכב גט שחרור אוכל בתרומה. משמע שלדעת האומר המפקיר עבדו אינו אוכל בתרומה — אין העבד אוכל בתרומה גם אם השני כהן.

ב. לדברי רשב"ם הלכה כחכמים [שלא אמרו הלכה כרשב"ג אלא במשנה ולא בברייתא (וכ"כ להלן קעד. וכ"ה באו"ז והרא"ש בנדה ר"פ המפלת). ויש סוברים שאף בברייתות הלכה כרשב"ג (אלא שכתבו כמה ראשונים שאין להסתמך על הכלל שאמרו הלכה כרשב"ג במשנתנו אלא כאשר יש ראייה או שמסתבר טעמו. ערי"ף ורא"ש להלן קעד; ראשונים ב"מ קיד ופ"ה דב"ק; רשב"ם וריטב"א לעיל קלג: ועוד)]. ויש אומרים שהדבר ספק להלכה (רמב"ם תרומות טו, זכיה דג, — לפיכך אין אוכלים העבדים בתרומה בין שהיה רבם הראשון כהן או השני. וע"ע מנחת חינוך רפ, ג).

דף קלח

רכו. מה הדין במתנות שכיב מרע דלהלן?

א. 'תנו מאתים זוז לפלוני ושלש מאות לפלוני וארבע מאות לפלוני', ויצא עליו שטר חוב.

ב. 'תנו מאתים זוז לפלוני ואחריו לפלוני ואחריו לפלוני', ויצא עליו שטר חוב.

ג. 'תנו מאתים זוז לפלוני בני בכור כראוי לו; לפלוני אשתי כראוי לה; לפלוני בעל חובי כראוי לו'.

ד. כנ"ל, כשלא הוסיף 'כראוי לו / לה'.

ה. כנ"ל, כשהזכיר 'בבכורתו / בכתובתה / בחיבור'.

א-ב. שכיב מרע שאמר 'תנו מאתים זוז לפלוני ושלש מאות לפלוני וארבע מאות לפלוני' — אין אומרים כל הקודם בשטר זוכה, לפיכך יצא עליו שטר חוב — גובה מכולם (וכל אחד משתתף בפריעת החוב בהתאם לגודל הנכסים שזכה, כפי היחס. רשב"ם, רי"ף).

א. כתב הרא"ש, וכן צידד הרמב"ן: דוקא בכגון זה שנתן לכל אחד סכום אחר ועל כן אי אפשר לו לומר שלשתם כאחת, אבל נתן להם בשוה, כל הקודם בשטר זוכה, כי אילו רצה ליתן להם כאחד, היה לו לכוללם, כגון תנו לכל אחד מהם מאתים. ואין דעת הרשב"ם מסכמת לזה (רמב"ן). וכן הרשב"א סובר שאין לחלק בזה.

ב. אם שתק ביניהם — הרי זה כנגמלך, וכל הקודם בשטר זכה תחילה (רשב"ם עפ"י גמרא להלן).

אבל אמר 'תנו מאתים זוז לפלוני ואחריו לפלוני...' — כל הקודם בשטר זוכה, לפיכך גובה בעל חוב תחילה מן האחרון. אין לו גובה משלפניו, אין לו גובה משלפני פניו.

ג-ה. שכיב מרע שאמר 'תנו מאתים וזו לפלוני בני בכור כראוי לו' — נוטלם בנוסף על בכורתו. וכן הדין באשתו, נוטלת בנוסף לכתובתה. וכן לבעל חובו. ופרשו, שיתור הלשון 'כראוי לו' מורה שבא ליפות את כחו.

- א. משמע שבלא תוספת 'כראוי לו' — נוטל הבכור אחת; או את בכורתו או מאתים וזו. וידו על העליונה ליטול את הגבוה מביניהם. וכן בבעל חוב (ערשב"ם ורמב"ן). ואין כן דעת הרשב"א.
- ב. הרשב"ם כתב שדין זה מוסכם בין לרבי עקיבא בין לחכמים. ואולם יש שנראה מלשונם שלחכמים אין למדים מיתור הלשון. ומכל מקום הלכה כרבי עקיבא (ע' לשון הרי"ף; שו"ת מהרי"ק קיח, בתשובת שאלה ב [ושם בסי' ט; צז]; וזכר יצחק טו).
- ג. הרא"ש כתב [שלא כפי הנראה מפשט לשון רשב"ם] שנראה דוקא אם הזכיר 'בכורי', לכך נוטלו בבכורתו, אבל אמר 'תנו מאתים וזו לפלוני בני' בסתם, או 'לפלונית אשתו' — נתן מתנה יתר על הראוי להם.
- ד. זה שאמרו באשתו שידה על העליונה, דוקא שלא חילק נכסיו, אבל חילק נכסיו [אפילו שלא בפניה] ונתן לה מעות ואמר לה טלי אלו בכתובתיך — הרי מחלה על כתובתה (רמב"ן, עפ"י הסוגיא דלעיל קלב).
- וכן הדין אם הזכיר 'תנו מאתים וזו לפלוני בני בכור בבכורתו' — ידו על העליונה, רצה נוטלם רצה נוטל בכורתו. וכן באשה [בכתובתה] ובבעל חוב [בכובו].

רכז. א. שכיב מרע שאמר 'מנה יש לי אצל פלוני' — האם העדים כותבים מה ששמעו אף על פי שאין מכירים שדבריו אמת, אם לאו?
 ב. מה ענין הנידון אם חוששים לבית דין טועים, ומהי מסקנת ההלכה?

א. נחלקו רבי מאיר וחכמים בשאלה זו; שכיב מרע שאמר מנה יש לי אצל פלוני — האם העדים כותבים מה ששמעו (ומוסרים השטר ביד היורש. ר"י מגאש) אעפ"י שאינם מכירים אם כנים דבריו — לפיכך כשהיורש גובה, צריך להביא ראיה שהלה חייב לו. או אין רשאים העדים לכתוב אם לא מכירים — לפיכך כשהוא גובה אין צריך להביא ראיה. וטעם הדבר שאין העדים כותבים ללא הכרה, כי חוששים לבית דין טועים שיסמכו על השטר המוצג לפניהם כעדות על הדברים עצמם.

ופסק רב דימי להלכה שאין חוששים לבית דין טועים (וכדברי חכמים, לפי הגירסה שמסר רב נחמן בשם רב הונא).

- א. מדברי השלחן ערוך משמע שבכל אופן כותבים, ושלא כדעת הרמ"ה שאין כותבים אלא אם כן ציוה ליתן אותו מנה לאחרים, שאז יכתבו כדי שלא יכפרו היורשים אחר מיתתו (עפ"י סמ"ע רנה סק"א).
- ב. כאשר העדים מעידים שכך אמר השכיב-מרע, או אם כתבו שטר על כך [לפי ההלכה שכותבים אעפ"י שאין מכירים], יכול היורש לחייב את הלווה שבועת היסט. אבל אם אין עדים בדבר — אין יכול להשביעו (עפ"י אור זרוע. וע"ע קובץ שעורים).

ב. כאמור, רב דימי פסק במחלוקת התנאים, שאין חוששים לבית דין טועים. ואולם חילקו בגמרא ואמרו שזהו רק בטעות כבנידון דידן, לסמוך על שטר שנכתב על ידי עדים גרידא, אבל שטר שנעשה בבית דין אחר, לדברי רבא חוששים שמא יטעו בית דין לסמוך עליו ולומר שבדקו ב"ד את הדברים קודם שעשו

השטר. ולכן אמר רבא [דלא כרב סחורא אמר רב הונא], אין חולצים אלא אם מכירים בית דין שהוא היבם והיא יבמתו, שאם לא כן, שמא כשיצא שטר חליצה לפני ב"ד טועים, יסמכו עליו להתיר החלוצה להינשא, כי יסברו שב"ד שחלצו בפניהם ברוו הדבר. וכן לענין מיאונים, שגם הם דינם להעשות בבית דין דוקא.

- א. נראה שמשום חשש לבית דין טועים אין ב"ד כותבים פסק דין שפלוגי הודה בפניהם שחייב לפלוגי, לאחר שיצא מב"ד, כי חוששים שמא פרעו (ח"מ לט, ט), ואפילו לדעת האומר שנאמן לומר 'פרעתי' כנגד פסק בית דין — חוששים לב"ד אחר שיסברו הואיל וב"ד כתב פסק דין אין נאמן לומר פרעתי (עפ"י שער משפט לט סק"ז).
- ב. ישנם אופנים שגם חכמים מודים שחוששים לב"ד טועים — כאשר העדים מעידים על תחילת שטר בעדות ברורה (עתוס' להלן קסט. ד"ה אבל).
עוד מצינו שימוש בביטוי זה כלפי ענינים אחרים — ע' להלן קסד.

דפים קלח — קלט

רכח. האב שכתב נכסיו לבנו 'מהיום ולאחר מיתה' ומת, והניח פירות תלושים ומחוברים, מה דינם? מה דינם של הפירות כשהבן מכר את הנכסים בחיי אביו?

האב שכתב נכסיו לבנו 'מהיום ולאחר מיתה' — הריהו תולש ומאכיל בחייו לכל מי שירצה, כי לא הקנה לבן אלא הגוף ולא הפירות. הפירות שהניח בתלוש — הרי הם של יורשים. אבל אלו שבמחובר — בכלל גוף הקרקע הם וקנויים לבן. ואמרו בגמרא, דוקא באב אצל בנו שדעתו קרובה אצלו, אבל לאחר — פירות מחוברים אינם בכלל הקרקע. וכגון שמכר הבן נכסים אלו לאחרים בחיי אביו ומת האב — הפירות המחוברים באותה שעה שמת, שייכים לבן המוכר ולא ללוקח, הלכך שמין אותם ללוקח ונותן דמיהם (עפ"י פרשב"ם). הרי"ף והר"י מגאש פרשו בגמרא [דלא כרשב"ם] שהלוקח מן האב זכה בדמי הפירות המחוברים [והבן נוטל את גוף הפירות כיון שממשיכים לצמוח ברשותו, ומשלם דמיהם ללוקח] — כיון שהלוקח אחר הוא ואינו מוחל אותם לבנו של מוכר, שלא כאב אצל בנו. והוא הדין למגרש את אשתו ויש לו בקרקעו פירות מחוברים — הפירות של הבעל ומשלם לאשה דמיהם כפי שווים בשעת הגירושין, שהרי כשמגרשה אחר הוא לגבה ואינו מוחל על הפירות (ר"י מגאש).

דף קלט

- רכט. א. מי שמת והניח בנים גדולים וקטנים או בנות — כיצד נזונים ומתפרנסים כולם מתפוסת הבית?
ב. אשה שלוותה כסף ועמדה ונישאת והכניסה לבעלה נכסים [וכן בת שלוותה מתפוסת הבית ועמדה ונישאת] — האם מוציאים מן הבעל מה שלוותה?
ג. האם בעל בנכסי אשתו, כלוקח הוא או כיורש? אלו נפקותות מבוארות בסוגיא בשאלה זו?